

Ляпун Н. М.,

*головний судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України*

Павліченко Д. Г.,

*начальник відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України*

ОЦІНКА УМОВ ВТРАТИ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ДЕЯКИХ КАТЕГОРІЙ ТОВАРІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

ESTIMATION OF TERMS OF LOSS OF MARKET VALUE OF SOME CATEGORIES OF GOODS IN THE COURSE OF CONDUCTING FORENSIC COMMODITY EXAMINATION

У сучасних умовах економіки України найбільшу увагу необхідно приділяти захисту споживачів, оскільки вони основні учасники ринкових відносин. Відповідно до нормативно-правових актів, що містять положення про захист прав споживачів та регулюють торговельну діяльність в Україні, існує затверджений перелік товарів належної якості, що не підлягають обміну (поверненню).

До початку написання статті було проаналізовано нормативно-правові акти, які регулюють відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, а також містять положення про захист прав споживачів та регулюють торговельну діяльність в Україні.

Проблема, яка висвітлена в статті, не приділено достатньо уваги, оскільки в області товарознавчих експертиз приділяється найбільша увага експертизам якості товарів, та їх відповідності нормативно-правовим актам, тому вона вимагає більш ретельних досліджень.

Обгрунтована важливість впровадження однорідних підходів та умов, при яких деякі категорії товарів належної якості, після їх придбання споживачами в приватне користування, втрачають інвестиційну привабливість, в процесі проведення судових товарознавчих експертиз.

У статті розглянуті проблеми, які виникають у судових експертів при призначенні ним судовими органами товарознавчих експертиз, в яких необхідно встановити ринкову вартість таких категорій товарів як продовольчі товари, лікарські препарати та засоби, предмети сангігієни, а також деякі види непродовольчих товарів належної якості, які були придбані споживачами в приватне користування.

Зазвичай на момент проведення оцінки вищезазначені групи товарів знаходяться в стані бувших в використанні. На основі проведеного дослідження можна резюмувати, що товари належної якості, що не підлягають обміну (поверненню), після придбання кінцевими користувачами, мають цінність лише для споживача такої продукції.

Така продукція втрачає ринкову вартість у зв'язку з впливом суб'єктивних суджень споживача товарів даної категорії на вторинному ринку, навіть при умові, що товар з малим терміном експлуатації. У зв'язку з втратою товаром деяких або всіх споживчих властивостей в результаті використання його за призначенням.

Запропоновано вирішення даної ситуації шляхом постановки експерту, при проведенні судової товарознавчої експертизи, зі сторони слідчих та судових органів, питань щодо визначення розміру спричиненого матеріального збитку, заподіяного власнику майна внаслідок скоєного правопорушення або пошкодження майна.

Ключові слова: *споживач, захист споживачів, продавець, виробник, якість товару, вартість, ринкова вартість, втрата товаром ринкової вартості, матеріальний збиток, судова товарознавча експертиза.*

In the current conditions of the Ukrainian economy, the greatest attention should be paid to consumer protection, as consumers are the main participants in market relations. Thus, in accordance with the regulatory legal acts that contain provisions on the consumer rights protection and regulate trade activity in Ukraine, a list of proper quality commodities that are not subject to exchange (return) is approved.

The legal acts regulating the relations between consumers of goods, works and services and producers and sellers of goods, work performers and service providers of various forms of ownership, as well as contain provisions on the protection of consumer rights and regulate trade activity in Ukraine were analyzed in this research paper.

The problem that is dealt in this research paper is not covered enough because the greatest attention in the field of commodity examination is paid to the examination of the quality of goods and their compliance with regulatory acts, therefore, it requires more thorough research. The importance of introducing homogeneous approaches and conditions under which some categories of proper quality commodities, after their purchase by consumers for private use, lose investment attractiveness in the course of conducting forensic commodity examination.

This research paper deals with the problems which forensic experts face when judicial authorities appoint commodity examination, in which it is necessary to establish the market value of such categories of goods as food products, medicines and hygiene products, as well as some non-food products of the proper quality which were purchased by consumers for private use. As a rule, at the time of examination, the above groups of goods are in a used condition.

On the basis of the conducted research it is possible to summarize that non-exchangeable (returnable) goods of proper quality, after purchase by end users, have value only for the consumer of such products. Accordingly, these products lose market value due to the

influence of subjective judgments of the consumer of goods of this category in the secondary market, even if the product has a short operation life in connection with the loss of some or all of the consumer properties as a result of its intended use.

The solution to this situation is proposed through raising questions by investigating and judicial authorities to an expert in the course of conducting of a forensic commodity examination on determining the size of the material damage caused to the owner of the property as a result of the committed offense or damage to property.

Key words: consumer, consumer protection, seller, manufacturer, quality of goods, cost, market value, loss of market value, material damage, forensic commodity examination.

Постановка проблеми. В ході проведення досудових розслідувань в кримінальних провадженнях, відповідно до п. 1 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу [1], за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, призначаються судові експертизи.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» [2], судовою експертизою слід вважати дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Судові товарознавчі експертизи найчастіше призначаються при розкраданні державного або приватного майна, крадіжках, фальсифікації товарів, поверненню втраченого майна, при псування товарів, продажу неякісних товарів.

До Харківського НДЕКЦ МВС України, відповідно до ст. 10 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [3] та ст. 7-1 Закону України «Про судову експертизу» [2], зі сторони слідчих та судових органів, надходять постанови (ухвали) щодо призначення судових товарознавчих експертиз з приводу визначення ринкової вартості споживчих товарів (товарів особистого користування).

У статті розглядається можливе вирішення дилеми, яка виникає у судових експертів товарознавців при призначенні судовими органами товарознавчих експертиз, в яких необхідно встановити ринкову вартість окремих категорій товарів.

Аналіз останніх досліджень. В області товарознавчих експертиз приділяється найбільша увага експертизам якості товарів, та їх відповідності нормативно-правовим актам, які діють на території України.

Однак в практиці судової товарознавчої експертизи, в процесі визначення ринкової вартості окремих категорій товарів, які не підлягають обміну після придбання їх споживачем, не приділено достатньо уваги, що ускладнює проведення товарознавчих досліджень.

Мета статті. Метою даної статті є визначення, в процесі проведення судових товарознавчих експертиз, однорідних підходів та умов, при яких продовольчі товари, лікарські препарати та засоби, предмети сангігієни, а також деякі види непродовольчих товарів належної якості, після їх придбання споживачами в приватне користування, втрачають інвестиційну привабливість та, відповідно, ринкову вартість, для рядового покупця, на підставі окремих норм законодавства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перехід до ринкових відносин призвів до значного збільшення обсягу ринку споживчих товарів та розширенню їх асортименту, що супроводжується насиченням ринку різноманітними товарами та послугами, що в свою чергу призводить до росту таких негативних явищ, як продаж неякісної та прострошеної продукції. Тому в сучасних умовах економіки України найбільшу увагу необхідно приділяти захисту споживачів, оскільки вони основні учасники ринкових відносин.

Відповідно до ст. 42 Конституції України [4], держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Основним нормативним документом який регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів є Закон України «Про захист прав споживачів» [5] та інші нормативно-праві акти, що містять положення про захист прав споживачів та регулюють торговельну діяльність в Україні.

Відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» [5] споживачем, продавцем та виробником слід вважати:

«споживач – фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника;

продавець – суб'єкт господарювання, який згідно з договором реалізує споживачеві товари або пропонує їх до реалізації;

виробник – суб'єкт господарювання, який виробляє товар або заявляє про себе як про виробника товару чи про виготовлення такого товару на замовлення, розміщуючи на товарі та/або на упаковці чи супровідних документах, що разом з товаром передаються споживачеві, своє найменування (ім'я), торговельну марку або інший елемент, який ідентифікує такого суб'єкта господарювання; або імпортує товар» [5].

Законодавство про лікарські засоби складається з Закону України «Про лікарські засоби» [6] та інших акти законодавства, прийняті відповідно до цього закону.

У відповідності з вищезазначеним законом, оптова, роздрібна торгівля лікарськими засобами на території України здійснюється підприємствами, установами, організаціями та фізичними особами-

підприємцями на підставі ліцензії, яка видається в порядку, встановленому законодавством [6, ст. 19].

Правова база гігієнічної, санітарної, ветеринарної експертизи забезпечується законодавством України, та регулюється Законом України «Про безпечність та якість харчових продуктів» [7].

Частиною роздрібною торговою мережі України є об'єкти дрібно роздрібною торгівлі. Усі працівники дрібно роздрібною торговельною мережі при оформленні на роботу проходять інструктаж з охорони праці протипожежної безпеки, санітарного мінімуму; дотримання вимог нормативних документів і правил з торговельного обслуговування. Працівники дрібно роздрібною торговельною мережі повинні мати всю необхідну документацію на продукцію, для надання споживачеві повної і достовірної інформації про товари і їхні властивості, а також документи, що підтверджують належну якість товарів (сертифікати тощо).

Забороняється прийом і продаж товарів, що надійшли без супровідних документів, зокрема без сертифіката відповідності.

Забороняється продаж товарів, які не мають належного товарного виду та термін придатності, що минув, а також товарів, що надійшли без документів, які б засвідчували їхню якість і безпеку.

У Законі України «Про захист прав споживачів» [5] належна якість товару, роботи або послуги визначається як властивість продукції, яка відповідає вимогам, встановленим для цієї категорії продукції у нормативно-правових актах і нормативних документах, та умовам договору із споживачем.

Отже, захист прав споживачів в дрібно роздрібною торгівлі, так як і в роздрібною, є важливим для ефективності діяльності, а саме надання якісного обслуговування покупців, задоволення всіх потреб споживачів та дотримання всіх правил роботи дрібно роздрібною торговельною мережі.

У ст. 9 Закону України «Про захист прав споживачів» [5] передбачено право споживача обміняти непродовольчий товар належної якості на аналогічний, якщо куплений товар не підійшов за формою, габаритами, фасоном, кольором, розміром або з інших причин не може бути використаний за призначенням. Відповідно до цього закону «належна якість товару, роботи або послуги – властивість продукції, яка відповідає вимогам, встановленим для цієї категорії продукції у нормативно-правових актах і нормативних документах, та умовам договору із споживачем».

Правила повернення будь-яких товарів регламентується Законом України «Про захист прав споживачів» [5], а саме споживач має право на обмін товару належної якості протягом чотирнадцяти днів, не рахуючи дня купівлі, якщо триваліший строк не оголошений продавцем [5, ст. 9].

Однак норма актуальна не для всіх категорій товарів, так відповідно до Постанови Про реалізацію окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів» [8] мається затверджений перелік товарів належної якості, що не підлягають обміну (поверненню). До цього переліку належать:

1) продовольчі товари, лікарські препарати та засоби, предмети сангієнієни;

2) непродовольчі товари, а саме: фотоплівки, фотопластинки, фотографічний папір; корсетні товари; парфумерно-косметичні вироби; пір'яно-пухові вироби; дитячі іграшки м'які; дитячі іграшки гумові надувні; зубні щітки; мундштуки; апарати для гоління; помазки для гоління; розчіски, гребінці та щітки масажні; сурдини (для духових музичних інструментів); скрипичні підборіддя; рукавички; тканини; тюлегардинні і мереживні полотна; килимові вироби метражні; білизна натільна; білизна постільна; панчішно-шкарпеткові вироби; товари в аерозольній упаковці; друковані видання; лінійний та листковий металопрокат, трубна продукція; пиломатеріали, погонажні (плінтус, наличник), плитні; матеріали (деревоволоконні та деревостружкові плити, фанера) і скло, нарізані або розкромлені під розмір; визначений покупцем (замовником); аудіо-, відеокасети, диски для лазерних систем зчитування із записом; вироби з натурального та штучного волосся (перуки); товари для немовлят (пелюшки, соски, пляшечки для годування тощо); інструменти для манікюру, педикюру (ножиці, пилочки тощо); ювелірні вироби з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення та напівдорогоцінного каміння [8].

На судову товарознавчу експертизу часто надходять матеріали в яких необхідно визначити ринкову вартість майна з вищезазначеної групи товарів в стані бувших в використанні, або нещодавно придбаних споживачем.

Дія Закону України «Про захист прав споживачів» [5] не поширюється на випадки придбання у стихійного торговця продукції бувшої в використанні, якщо тільки він не є юридичною особою або приватним підприємцем.

На вторинному ринку України представлений широкий асортимент такої продукції, але пересічна людина не завжди візуально може відрізнити якісний продукт від неякісного.

Якість конкретних товарів становить ті властивості, які пов'язані із задоволенням певних потреб споживача у відповідності з їх призначенням. Товар може бути наділений корисними властивостями, але не відрізнитися високою якістю. У визначенні поняття «якість товару» відповідність товару потребам споживача є головною з умов.

Споживач не є виробником товару або продавцем, який має намір продати (реалізувати) продукцію, відповідно не може довести безпечність продукції, його належну якість, відповідність нормам встановлених для конкретних товарів, а також відсутня можливість перевірити наявність санітарно-епідеміологічного сертифікату, оскільки згідно зі ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» [5], споживачем є фізична особа, яка придбає продукцію для особистих потреб. Також при можливому спричиненні шкоди здоров'ю споживача або при несправності майна, відсутня можливість вимагати відшкодування шкоди, завданої його здоров'ю або

понесеного матеріального збитку, а також післягарантійного обслуговування (ремонт).

Обмеження на повернення товарів таких категорій пояснюється також тим, що предмети особистої гігієни використовуються строго індивідуально, їх неможливо повернути в магазин після відмови покупця, навіть при умові, що покупець не використав товар, оскільки цей факт в більшості випадків складно довести. Збережена цілісність упаковки не є достатньою умовою для повернення, оскільки ця норма відсутня в законодавчих актах.

До Харківського НДЕКЦ МВС України надходять матеріали, в яких слід визначити ринкову вартість наливної парфумерії та тестерів парфумерної продукції. Слід зауважити, що наказом Міністерства економіки України [9] забороняється в роздрібній торговельній мережі продаж духів, одеколонів, туалетної води на розлив.

Відповідно до ДСТУ 3993-2000 [10] тестери парфумерної продукції являють собою зразок товару, який треба уважати готовим парфумерно-косметичним виробом, затвердженим виробником конкретної продукції, але який додатково додається до кожної партії товару для демонстрування, ознайомлення, випробування та оцінювання рівня якості представленої продукції, та, відповідно, визначення ринкової вартості товарів даної категорії не представляється можливим.

У свою чергу має місце призначення експертизи щодо визначення ринкової вартості товарів (товарів особистого користування), які були викрадені або пошкоджені в магазині, кіоску, спеціально обладнаних точках продажу, тобто знаходились в новому та запакованому стані та не експлуатувались, що не потребує від судового експерта використання (вивчення) при дослідженні спеціальної (наукової) літератури, методичних посібників, інструкцій тощо.

Затребуваними також є судово-товарознавчі експертизи, які призначаються при необхідності визначення ринкової вартості ювелірних виробів.

Слід зазначити, що вторинний ринок ювелірної продукції досить розвинений, що можливо побачити на Інтернет ресурсах безкоштовних оголошень (<https://www.olx.ua>, <https://besplatka.ua>), на яких представлені пропозиції бувають в використанні ювелірних виробів. Згідно з Правилами роздрібною торгівлі ювелірними та іншими виробами з дорогоцінних металів [11], продаж ювелірних виробів у дрібнороздрібній торговельній мережі та ринках (крім розміщених на них спеціалізованих магазинів, відділів) та з рук забороняється.

Тому експерт-товарознавець при визначенні ринкової вартості виробів зі сплавів дорогоцінних металів, виходячи може керуватись наступними методами.

Перший метод заснований на визначенні вартості виробів зі сплавів дорогоцінних металів в вигляді виробу, в процесі якого застосовується витратний

підхід [12], оскільки товари такої категорії можливо замінити іншим об'єктом, який має аналогічні корисні властивості, з подальшим коригуванням цієї вартості, у зв'язку з експлуатацією на суму зносу, що призводить до зменшення (зниження) вартості досліджуваного об'єкту.

Другий метод застосовується, якщо у судового експерта відсутня інформація щодо додаткових вставок у виробі, досліджуване майно є фрагментом або бруктом дорогоцінного металу, розпароване, відсутній відбитків державного пробірної клейма України (Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» [13, ч. 5, ст. 14]), а також, відповідно до Наказу МФУ [14], якщо при проведенні зовнішнього (візуального) огляду було встановлено, що виріб знаходиться в деформованому (зруйнованому) стані, зношений, непридатний для подальшого використання, або втратив інвестиційну привабливість для рядового покупця за рядом інших факторів, та не підлягає ремонту його можна віднести до брухту.

Таким чином, визначення вартості досліджуваного об'єкту здійснюється в вигляді брухту дорогоцінних металів [14, с. 15], згідно розміщений на офіційному інтернет-представництві Національного банку України інформації (<https://www.bank.gov.ua>) щодо закупівельних цін на дорогоцінні метали у брухті без включення до цієї вартості суми податку на додану вартість та застосовується порівняльний підхід [12].

Висновки. Можна резюмувати, що продукція, зазначена в Постанові про реалізацію окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів» [5] у частині затвердженого переліку товарів належної якості, що не підлягають обміну (поверненню), після придбання кінцевими користувачами, має цінність лише для споживача такої продукції. Така продукція втрачає ринкову вартість у зв'язку із впливом суб'єктивних суджень споживача товарів цієї категорії на вторинному ринку навіть за умови, що товар з малим терміном експлуатації. У зв'язку із втратою товаром деяких або всіх споживчих властивостей в результаті використання його за призначенням.

У разі постановки перед експертом завдань з визначення ринкової вартості товарів даної категорії, він повідомляє особу (ініціатора), яка залучила його, або слідчого суддю, що доручив проведення судово-товарознавчої експертизи, про неможливість вирішення поставленого перед ним завдання.

Вирішенням цієї ситуації можна прийняти постановку на вирішення експерта при проведенні судової товарознавчої експертизи зі сторони слідчих та судових органів питання, пов'язаного з визначення розміру спричиненого матеріального збитку, заподіяного власнику майна внаслідок скоєного правопорушення або пошкодження майна.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 17.03.2019).
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 17.03.2019).
3. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14> (дата звернення: 17.03.2019).
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.03.2019).
5. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (дата звернення: 17.03.2019).
6. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.03.2019).
7. Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України від 06.09.2005 р. № 2809-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2809-15> (дата звернення: 17.03.2019).
8. Про реалізацію окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів»: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.1994 р. № 172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-94-%D0%BF> (дата звернення: 17.03.2019).
9. Про затвердження Правил роздрібної торгівлі непродовольчими товарами: Наказ Міністерства економіки України від 19.04.2007 р. № 104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1257-07> (дата звернення: 17.03.2019).
10. ДСТУ 3993-2000. Товарознавство. Терміни та визначення. Чинне від 2001.01.01. Київ : Держстандарт України, 2000. 28 с.
11. Про затвердження Правил роздрібної торгівлі ювелірними та іншими виробами з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1999 № 460. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-99-%D0%BF> (дата звернення: 17.03.2019).
12. Національний стандарт № 1 Загальні засади оцінки майна і майнових прав: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 р. № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF> (дата звернення: 17.03.2019).
13. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними: Закон України від 18.11.1997 р. № 637/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.03.2019).
14. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо обліку дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння, виробів з них та матеріалів, що їх містять: Наказ Міністерства фінансів України від 15.09.2015 р. № 780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0780201-15> (дата звернення: 17.03.2019).
15. ДСТУ 2250-93. Брухт та відходи дорогоцінних металів і сплавів. Терміни та визначення – Чинне від 01.01.95. Київ : Держстандарт України, 1993. 21 с.